

VOORAF

DICK DE JONG

Niet zonder trots lees ik met regelmaat in de krant hoe boeren investeren om de toekomst aan te kunnen. Van de kant van de overheid wordt teveel heel anders belicht. De negatieve kant, van CO², stikstof en meer. Er is een oude uitdrukking: boeren en schippers klagen altijd. Maar nu is het de overheid die klaagt.

De boeren doen hun best om alles zo netjes mogelijk te organiseren. Natuurlijk zijn daar uitzonderingen op, maar die heb je overal in de hele samenleving. Wat een aantal van hen nog extra kunnen doen is het aanleggen van windsingels rond hun boerderij. In de begintijd was het bij ruilverkavelingsboerderijen verplicht om je bebouwde onroerend goed in te pakken met bomen en struiken. Enerzijds vanwege het zicht, anderzijds voor de natuur (vogels, insecten en kleine dieren en ten derde, voor de wind. Vandaar ook de naam windsingel. De bomen en struiken zorgen er namelijk ook voor dat harde wind geen vat krijgt op daken van het woonhuis of de gebouwen. En in dat hout trekt CO². Twee vliegen in een klap dus.

Beetje weinig bomen rond deze boerderij...

COLUMN

HENK BOVEKERK SR

SPAARPOT

Bij mijn geboorte kreeg een spaarbankboekje van de plaatselijke Boerenleenbank. Zo is me ooit verteld. Er viel thuis niet veel opzij te leggen, maar periodiek viel er wel eens wat in mijn spaarpot.

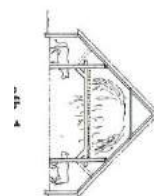
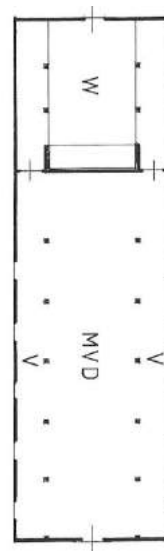
'Voor je spaarpot' was een bekende klank. Was de blikken spaarpot leeggemaakt dan ging je in de daarvoor bestemde week met 'de oogst' naar de bank. Er zal wel een prulachtig cadeautje tegenover hebben gestaan. Later kwam daar ook de Rijkspostspaarbank nog bij. Dirk de Post, zo noemden we onze man in het postkantoor, telde de centen en schreef het bedrag bij in het boekje. En ook nu werd je als kind omgekocht met een niemendalletje. Jouw kapitaal groeide jaarlijks met wat centen. Dat noemden ze rente. Mooi toch, je geld op de bank en later wat meer terugkrijgen!

Kinderen van nu, sparen, wat moeten ze ermee? Nauwelijks groei en als je kapitaaltje later eens heel groot mocht worden dan moet je boete betalen.

OVER BOERDERIJEN

Door de verschillen in bodemgesteldheid en grondgebruik kent Zuid-Holland een grote verscheidenheid aan boerderijtypen. Vorm en indeling worden in hoge mate bepaald door de productieactiviteiten en de omvang van het bedrijf, zoals het stallen van vee, het bergen van oogst en het bereiden van kaas en boter. De architectuur van boerderijen is meestal sober en traditioneel. De wat rijker gedetailleerde heren- en pachtersboerderijen vormen hierop een uitzondering. De Zuid-Hollandse boerderij is voortgekomen uit het oeroude hallehuis, dat zich vanuit het achterland via de Rijn heeft verspreid. De inwendige constructie bestaat uit een reeks van ankerbalkgebinten met een hoge brede middenbeuk en lage smalle zijbeuken. De driebeukige ruimte van stal- en woonruimte is onder één doorlopend dak gebracht. Een stenen brandmuur zorgt voor de scheiding tussen het woon- en werkgedeelte, waarbij de hoofdingang in het midden van de kopgevel ligt.

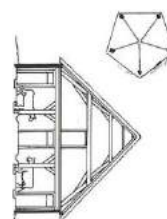
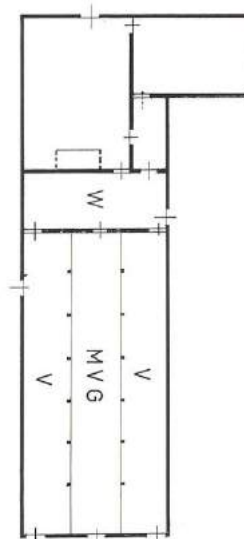
Het duidelijkst herkenbaar is het hallehuis bij de middenlangdeelboerderijen, waar in de stalindeling twee hoofdvarianten zijn te onderscheiden, waarbij het vee in de zijbeuken staat met de kop naar de midden- of voerdeel. Ten eerste is er het middenvoerdeel, waar het graan in de middendeel werd gedorst en het hooi opgetast naar de zolder (afb. 1). De mest werd vanouds verwijderd via mestluiken in de zijgevel. Dit type is tot in de 20ste eeuw gangbaar aan weerskanten van de Rijn, zuidwaarts in de Lekstreek en langs de Linge. In de Lopikerwaard met zijn vrij omvangrijke veebedrijven, heeft de stal vaak een relatief brede middenbeuk. In de Krimpenerwaard en westwaarts zijn de bedrijven vaak kleiner, soms zelfs maar tweebeukig. Karakteristiek element voor het boerenerf benoorden de Nieuwe Maas is dat het hooi overwegend buiten werd opgeslagen in een houten schuur of kapberg met vier of meer roeden. Bij deze in oorsprong gemengde bedrijven ligt de nadruk op het vee en de daaraan verbonden activiteiten als de boter- en kaasbereiding. Sinds het midden van de 19de eeuw is in Rijn- en Delfland en de Krimpenerwaard de kaasmakerij hoofdbron van bestaan geworden. Het wonen en de zuivelbereiding vond aanvankelijk vooral plaats in het voorhuis, waarbij de kelder onder de opkamer een belangrijke rol speelde bij het koelen van de melk en de opslag van kaas. Door veranderende leef- en werkwijzen werd in de 19de

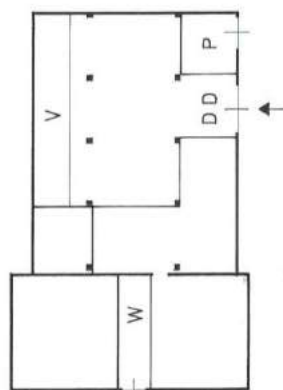
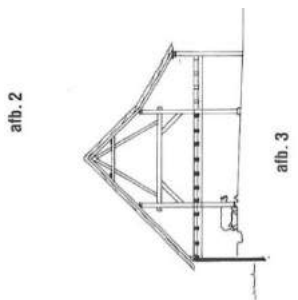
▲ langhuis

- W woongedeelte
- V vee
- JV jongvee
- T tas

▼ l-vorm

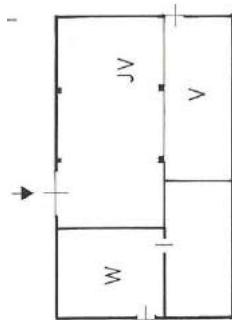
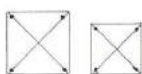
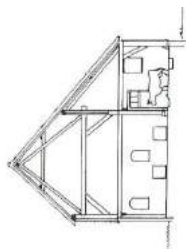

afb. 1

▲ t-vorm

▼ dwarsdeelboerderij

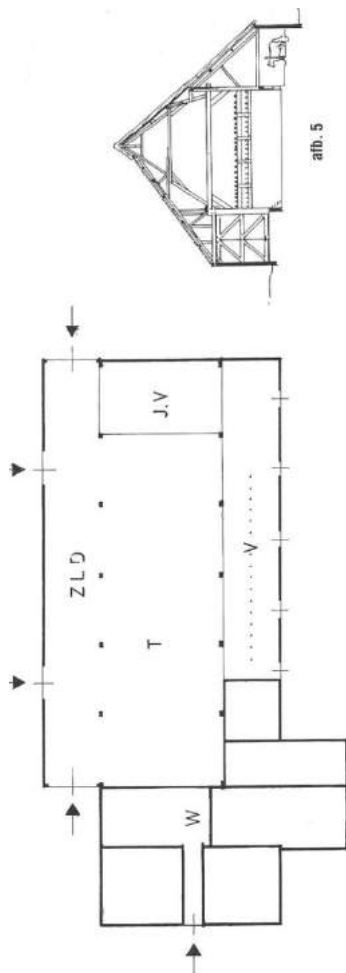

en 20ste eeuw het centrum van deze activiteiten verplaatst naar de werkkeuken achter de stal. Bij de tweede hoofdvariant van de middenlangdeelboerderijen, het (midden-)voergangtype, is door de overgang van ankerbalkgebinten naar standvinken een gelijkbeukige ruimte ontstaan, waarvan de middelste de voergang werd en waar geen ruimte meer was voor de opslag van hooi (afb. 2). Dit type, komt vooral voor in Rijn- en Midden-Delfland, maar ook meer oostwaarts in de Krimpenerwaard. Door de hoger opgetrokken zijgevels en de bredere zijbeuken ontstond ruimte voor een mestgoot (grup). De mest werd hier langs een kruipad door een deur in de achtergevel – en niet via de zijgevel – verwijderd.

Een variant van het langhuis is het type met L-vormige plattegrond, dat een zijdelings uitgebouwde onderkelderde opkamer heeft (afb. 2). Tot na het midden van de 19de eeuw is dit type toegepast bij de wat grotere en rijkere boerderijen in Rijn- en Delfland, met een verdere verspreiding naar de Waarden en het Overmase. Kenmerkend voor de boerderijen met T-vormige plattegrond is het dwarsgeplaatst voorhuis (afb. 3). Het (deels) onderkelderde woongedeelte heeft een symmetrische indeling met achter de entree een middenkamer of een gang met zijkamers. Dit type maakt in Midden-Holland na 1860 een belangrijke bloeiperiode door.

Langhuisboerderijen voor gemengd bedrijf komen voor in de Vijfheerenlanden, de droogmakerijen en polders in het westen van de provincie en bij de kleine, veelal tweebeukige keuterijtjes op de arme geest- en duingronden. Soms bevindt zich achter de werkkeuken en een dorsvloer en paardenstal. Een wagenschuur of varkenskot staat achter de stal of vrijstaand naast de boerderij langs de oprit van het erf.

Ten zuiden van de Nieuwe Maas en in het stroomgebied van de Lek heeft het hallehuis zich ontwikkeld tot twee- en driebeukige boerderijen met dwarsdeel (afb. 3, 4). De hooiopslag vindt plaats op de zolder van het brede, dwarsgeplaatste middendeel. Deze is toegankelijk via een hoge inrit in de zijgevel, waarboven het dakschild is opgelicht of waar een steekkap is aangebracht (afb. 3). In de Alblasserwaard wordt laatstgenoemde type wel 'kapelhuis' genoemd. Ook in het Overmase zijn voor het gemengde bedrijf tot diep in de 19de eeuw, vooral voor de kleinere bedrijven, dwarsdeelboerderijen gebouwd. De zijmuren zijn

afb. 5

▲ zijlansdeelboerderij

Deze tekst komt uit het boek *Architectuur en stedenbouw in Zuid-Holland 18540-1945* van C. NScheffer en A.F.J. Niemeijer (Zwolle 1996).

zo hoog opgetrokken, dat de grote inrijdeuren tot onder de dakvoet reiken. Deze boerderijen zijn vaak tegen de dijk aangebouwd, waarbij de dwarsdeel toegankelijk is vanaf de dijk en het hooi via hooggeplaatste luiken naar zolder wordt opgetast. De grootste, veelal op akkerbouw gerichte dwarsdeelboerderijen liggen verspreid op de Eilanden, nabij dijken of in het vlakke en uitgestrekte kleiige polderlandschap. Boven het woongedeelte bevinden zich soms wel twee of drie zaadzolders. De grote schuur heeft soms meerdere dwarsdelen met daarbij aansluitende inrijdeuren. Daarnaast is op de Eilanden het Vlaamse schuurtype te vinden. De grote driebeukige schuren, veelal met wanden van gepotdekselde delen, hebben in één zijbeuk een deel in langsrichting (afb. 5). Het stalgedeelte beperkt zich meestal tot één zijbeuk, terwijl in de andere zij-, en in de middenbeuk wordt gedorst en getast. In de Hoeksche Waard en op Voorne-Putten komen ook middenlangsdelen voor, die door plaatsing van een extra balkenstelsel in de brede middenbeuk, zelfs vierbeukig zijn.

Prijstvragen van de Maatschappij voor Landbouw hebben in de 19de eeuw nauwelijks geleid tot ingrijpende wijzingen in de opzet van de diverse Zuid-Hollandse boerderijen. Wel hebben de woonhuizen van jonge boerderijen hier en daar het karakter van plattelandsvilla's aangenomen. In de laatste decennia zijn er veranderingen opgetreden vanwege schaalvergroting en economische ontwikkelingen. Hierdoor kiezen steeds minder jonge mensen voor het boerenbedrijf. Dit leidt tot sloop of functiewijziging, met als gevolg het verdwijnen van historisch waardevolle agrarische ensembles met elementen als karnhuis, moestuin en boomgaard.

DE ZUIVELWIJZER

Om weidevogels te beschermen is er nu een zuivelwijzer. Er zijn allerlei keurmerken die maken dat boeren beter voor de natuur zorgen. Toch gaat het nog steeds slecht met weidevogels. Een nieuwe wijzer laat zien met welke zuivel de grutto en zijn vrienden geholpen zijn.

AFNAME POPULATIE

Dat het slecht gaat met de grutto en andere weidevogels, dat hadden we al een keer of dertig gehoord in de Vogelspotcast – de onovertroffen podcast voor iedereen die qua vogelkennis net uit zijn ei komt. En nu horen we het ook nog eens van de Vogelbescherming. In dertig jaar is het aantal weidevogels met 70 procent afgenomen. Gemiddeld, want van de veldleeuwrik, ooit net zo gewoon als de mus, is nog maar 5 procent van de populatie over. Vijftig jaar geleden waren er nog 120.000 grutto's in Nederland, nu hooguit 30.000, en dat wordt elk jaar 5 procent

minder. Terwijl het Nederlandse boerenland van levensbelang is voor de grutto: de meeste grutto's broeden in Nederland. Er is niet alleen minder grasland, weilanden zijn ook minder vogelvriendelijk geworden. De grond is te droog, de monotone matten van Engels raaigras bevatten te weinig kruiden en daardoor te weinig insecten. Het gras wordt te vroeg gemaaid om eieren en kuikens genoeg bescherming en voedsel te bieden. Allemaal heel erg, vinden veel consumenten. Bovendien bekommeren steeds meer consumenten/burgers zich om de vogelstand, zou je kunnen afleiden uit het feit dat de Vogelbescherming het aantal leden en de animo voor vogelcursussen flink zag toenemen

WEIDVOGELVRIENDELIJK

Voor wie de daad bij de vogelliefde wil voegen, maakte de Vogelbescherming de Vogelvriendelijke Zuivelwijzer. Die laat voor negen categorieën, zoals melk, kaas en vla, zien welke weidevogelvriendelijke merken in welke winkels te koop zijn. Het bemoedigende is: van Dokkum tot Maastricht kun je ergens terecht, ook bij gewone supermarkten. Het teleurstellende is: het gaat maar om een handvol merken, waarvan Zuiver Zuivel (Demeter, biodynamisch) en Weerribben Zuivel (biologisch) het breedst verkrijgbaar zijn.

Wat zegt dat over al die andere merken en keurmerken die 'iets' met duurzaamheid doen? Medio mei 2021 adverteerde Friesland Campina met zijn 'On the way to PlanetProof'-zuivel, waarvoor boeren onder meer kruidenrijk grasland aanleggen. Eerder dit jaar was het Albert Heijn die met zijn Beter Eten-campagne een hele krantenpagina vulde over 'duurzame zuivel': boeren zaaien kruiden en klavers in en maken beschermde broedplekken, allemaal voor de 'bedreigde' vogels. Is dit dan niet genoeg?

Niet om de neergang te keren, zegt Kees de Pater van de Vogelbescherming. Er zijn uiteenlopende keurmerken met een reeks eisen voor milieu, dierenwelzijn en natuur. „Maar voor herstel van de weidevogelpopulatie is de opgave te klein. Minstens 20 procent van het grasland heeft zwaar beheer nodig om de populatie te laten groeien.”

Dan zijn iets later maaien en om de nesten heen maaien dus niet genoeg. De Pater: “Engels raaigras is te dicht voor kuikens om goed te bewegen en ze vinden er te weinig insecten.” Zodra er gemaaid is, liggen de nesten bovendien als eilandjes op het biljartlaken. Zo zijn ze makkelijk te vinden voor predatoren zoals vossen en katten.

AMBASSADEUR VOOR DE WEIDVOGEL

Met zijn lange poten en puntige snavel is hij niet zo aaibaar. Toch won de grutto in 2015 de verkiezing van de nationale vogel, vóór de merel en de mus. De grutto staat niet alleen symbool voor het Nederlandse polderlandschap, de steltloper is er voor zijn voortbestaan ook van afhankelijk. Vanuit West-Afrika trekt de grutto elk voorjaar naar Nederland om te broeden.

Op z'n minst zouden er 'kuikenstroken' ongemaaid moeten blijven, als een soort nooduitgang naar 'kuikenland': grasland met een opener structuur dan die van Engels raaigras, waar kuikens makkelijker kunnen rondscharrelen. Grasland dat rijk is aan kruiden en bloemen, waarop grotere insecten afkomen (die het trouwens ook moeilijk hebben), zoals sprinkhanen.

Op dit ideale weidevogelland, waar pas na half juni gemaaid wordt, gebruiken boeren geen kunst- of drijfmest, maar 'ruige mest': vaste, strorijke mest, die ook weer allerlei gedierte aantrekt. Bovendien wordt het waterpeil hooggehouden, zodat het land drassig is – steltlopers hebben niet voor niets van die lange poten. Weidevogels halen hun eten uit een vochtige bodem. Dit vraagt dus wel iets van boeren, die het eiwitrijke raaigras nodig hebben voor een goede melkproductie en het land graag droog houden, zodat het gras snel groeit en machines en koeien er niet in wegzakken. Voor veel (keur)merken hoeft de boer niet zo ver te gaan. Een stempel van een merk of instantie, is dus nog geen garantie voor de weidevogel. Zoals ook 'biologisch' dat niet per definitie is. Niet elke bioboer is even goed voor de vogels. Omgekeerd zijn er gangbare boeren die er juist een weidevogelwalhalla van maken. „Zo zijn er boeren die hun melk aan Friesland Campina leveren, maar ook aan de makers van Terschellinger kaas op de Zuivelwijzer”, zegt De Pater.

Inderdaad, weidevogelvriendelijk grasland betekent productieverlies en is dus duurder voor de boer. „Maar voor een paar cent extra op een liter melk, kan een boer al veel verbeteren. Bovenop subsidies en een lagere grondprijs kan de consument zo ook iets doen om het voor boeren aantrekkelijker te maken.”

Intussen kan die consument het voor zichzelf ook leuker maken. Zo kom je via de Zuivelwijzer al snel op fietsroutes waarop je kunt aanvinken welke vogels je onderweg tegenkomt. Eerst boodschappen doen, dan weidevogels scoren.

NRC Handelsblad 29.05.2021
Martine Kamsma

HET IS (BIJNA) VOORBIJ

Onderweg in het werkgebied van B&E AKV zie je de meest mooie boerderijen, modern en oud. Soms ook panden waar heel goed aan te zien is dat het ooit een boerderij was. Jammer genoeg ook nogal eens een keer een boerderij waarvan je je afvraagt hoe lang dit nog stand kan houden. Onderstaand een aantal foto's die op dit punt voor zich spreken.

BENT U AL BEGUNSTIGER VAN BOERDERIJ & ERF AKV?

De opdracht die deze stichting zich ten doel heeft gesteld is het waken over het boerderijbestand. Enerzijds door in stand te houden wat er is: de oudere, maar nadrukkelijk ook de nieuwe, zoals de ruilverkavelingsboerderijen.

Juist als boerderijen leeg komen, omdat het bedrijf stopt, loopt het voortbestaan gevaar. B&E AKV wil dan graag met eigenaren en bewoners zoeken naar nieuwe bestemmingen, die passend zijn. Wat onder passend wordt verstaan kan per geval verschillen. Daarom is dit maatwerk.

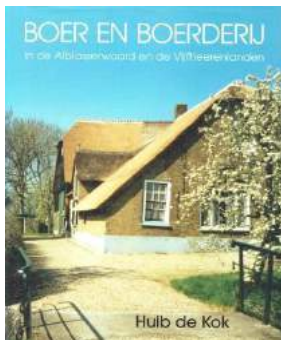
Iedereen kan meedoen aan het behoud en de ontwikkeling van de boerderijen in de streek. Door u aan te melden als begunstiger van Boerderij & Erf Alblasserwaard-Krimpenerwaard-Vijfheerenlanden blijft u op de hoogte van de activiteiten en krijgt u voor € 17,50 per jaar:

- Elk half jaar de gedrukte nieuwsbrief met veel informatie.
- Jaarlijks een uitnodiging voor een bijeenkomst met lezing of een presentatie.
- Elk jaar een uitnodiging voor een excursie. Naar een 'ander' gebied.
- Tenminste tienmaal per jaar de digitale nieuwsbrief, boordevol nieuws.
- Indien van toepassing: alle extra berichtgeving over actuele onderwerpen.

Daarnaast kunt u zich aanmelden als vrijwilliger. Dan kunt u meewerken aan de projecten die onder handen zijn. De werkzaamheden zijn van uiteenlopende aard op het gebied van bouwkunde, restauratietechniek, administratie, publiciteit, fotografie en redactiewerk. Bedrijven en instellingen kunnen Boerderij & Erf Alblasserwaard-Krimpenerwaard-Vijfheerenlanden sponsoren. Dit kan door een eenmalige gift, een jaarlijkse bijdrage of door het plaatsen van een advertentie in de nieuwsbrief. Laat even weten als u wilt meedoen...

UITGAVEN VAN BOERDERIJ & ERF AKV

In de loop van haar bestaan heeft B&E AKV een aantal boeken uitgegeven, waarin uiteraard de boerderij centraal staat. De volgende titels zijn nog te koop, in de boekhandel, in Museum De Koperen Knop of rechtstreek bij de uitgever.

BOER EN BOERDERIJ is het standaardwerk van het leven van de boeren en hun hofsteden. Streekkenner Huib de Kok schetst er het beeld van de boer, zijn gezin en zijn bedrijf in het gebied van de Alblasserwaard-Vijfheerenlanden. € 35,--

Hoeve-hofstee-herbestemming

In **HOEVE - HOFSTEE - HERBESTEMMING** krijgt de lezer in beeld en woord een overzicht van de mogelijkheden die in de loop der tijd aan de bestaande boerderijen zijn gegeven. Een boeiend boek, met ideeën van hoe het kan, maar nadrukkelijk ook hoe het niet moet. € 14,95

De boerderij, het behouden waard

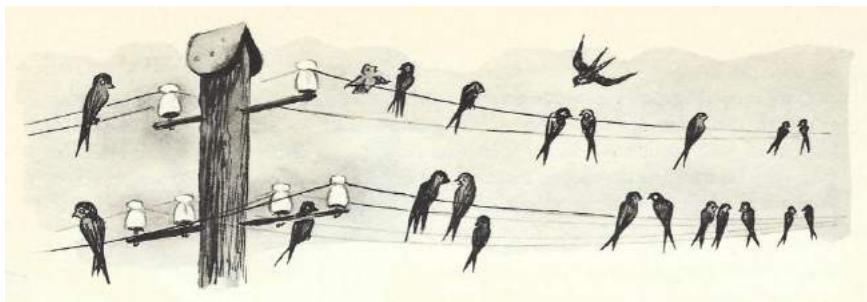

Voor de technici onder u biedt **DE BOERDERIJ HET BEHOUDEN WAARD** een schat aan informatie om daadwerkelijk aan de slag te gaan met de boerderij. € 14,95

De stee van Saan van Pieterse

Mooie verhalen van Hans Mouthaan, samen met zwart-wit foto's van boerenwerk uit vervlogen tijden; beide roepen nostalgische herinneringen op. € 14,95

Lakerveld
ingenieurs- & architectuurbureau

herbestemming, restauratie, renovatie & nieuwbouw

NAARDERHOUT 1 • 4227 P, NIEUWELAND • 11453 WEG 1 • HILVERSUM • 1217 AA
Rijksweg 200701 • Houtkamp 30 • 1105 ZG • Boven de Polder • 1217 AA • Amsterdam

WWW.LAKERVELD-INGENIEURSBUREAU.NL

Herbestemming Maria Johanna Hoeve Noorderloos

• deskundig
• vertrouwd
• persoonlijk

Dé makelaardij van de Alblasserwaard

Derpsstraat 63a • 2969 AD Oud-Alblas • 0184 693566 • info@koolvandentoren.nl

WWW.KOOLVANDENTOREN.NL

BOERDERIJ & ERF

alblasserwaard - krimpenerwaard - vijfheerenlanden

secretariaat: Sluis 57 2964 AT Groot-Ammers
0184-661425 of 06-53759618

secretariaat@boerderijenerf.nl www.boerderijenerf.nl

REDACTIE & SAMENSTELLING:

LA CARRIOLA

tekst &
advies

Dick de Jong | 06-22845889 | djtekst@planet.nl

UITSMIJTER

Willem Roelofs: detail uit Polderlandschap met boerderij.

QUOTE: WAT WE ZIEN HANGT GROTENDEELS AF VAN WAT WE ZOEKEN